

4. Adirim T.A., Cheng T.L. Overview of injuries in the young athlete. Sport. Med. 2003, №33. P. 75–81
5. DiFiori J.P., Benjamin H.J., Brenner J., Gregory A., Jayanthi N., Landry G., Luke A. Overuse injuries and burnout in youth sports: A position statement from the American medical society for sports medicine. Sport Med. 2014, №24. P.3–20.
6. Guidelines for after-school physical activity and intramural program / National Association for Sport and Physical Education Reston, VA: National Association for Sport and Physical Education URL: file:///C:/Users/User/Downloads/Guidelines%20for%20After.pdf (дата звернення 28.01.2019).
7. Wuest D. Lombardo B. Curriculum and Instruction: the secondary school physical education experience . – Mosby- Year Book. – 1994. – p.414

DOI 10.31392/NPU-nc.series15.2020.3(123).28

Філоненко Л. В.

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини і фізичної реабілітації,
Рівненський Національний університет водного господарства та природокористування*

Демченко І. І.

*доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри спеціальної освіти,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини*

Прокопчук В.І.

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри гри на музичних інструментах
Інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету*

Замашкіна О.Д.

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та фізичної культури,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет*

Зленко Н. М.

*кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії та соціальних наук
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка*

Шевчук К. Д.

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та методики початкової освіти
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*

Фурдуй С. Б.

*доцент, кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри соціальної роботи,
соціальної педагогіки та фізичної культури, Ізмаїльський державний гуманітарний університет*

Максимчук Б. А.

*доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та фізичної культури,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет*

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ В СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ЗАКЛАДАХ

Важливо визначити, які можливості в процесах набуття, збереження та реалізації ціннісних констеляцій стосовно іншої людини є в середовищі школи-інтернату в порівнянні з іншими навчальними закладами щодо використання найважливіших екзистенціалів практичного життя. Педагоги звертають увагу на ряд чинників, які перешкоджають ефективному вихованню ціннісного ставлення до людини. Серед них – злочинність, озлобленість, почуття всюдозволеності, низький рівень особистісної комунікації, безвідповідальність, життєвий песимізм, тощо. Аналіз теоретичних праць та узагальнення наукових положень дають підстави вважати, що ціннісне ставлення до іншої людини – інтегроване новоутворення, яке визначається гуманістичною етикою і мораллю та базується на таких моральних цінностях, як повага, гідність, рівноправ'я, доброзичливість, виваженість, самодостатність, готовність до конструктивного діалогу.

Ключові слова: школи-інтернати, інтегроване новоутворення, моральні цінності, виховний процес, педагогічні умови, соціалізація

Філоненко Л. В., Фурдуй С.Б., Демченко І. І., Замашкіна О.Д., Зленко Н. Н., Шевчук К.Д., Прокопчук В.І. Максимчук Б. А. Теоретические основы исследования проблемы формирования ценностного отношения в специализированных заведениях. Важно определить, какие возможности в процессах приобретения, сохранения и реализации ценностных констелляцией отношения к другому человеку есть в среде школы-интерната по сравнению с другими учебными заведениями об использовании важнейших экзистенциалов практической жизни. Педагоги обращают внимание на ряд факторов, препятствующих эффективному воспитанию ценностного отношения к человеку. Среди них – преступность, озлобленность, чувство всюдозволенности, низкий уровень личностной коммуникации, безответственность, жизненный пессимизм, и тому подобное. Анализ теоретических работ и обобщения научных положений дают основания считать, что ценностное отношение к другому человеку - интегрированное новообразование, которое определяется

гуманістическої етикою і мораллю, базується на таких моральних цінностях, як уваження, достоїнство, рівноправ'є, доброжелателность, взвешенность, самодостаточность, готовность к конструктивному диалогу.

Ключевые слова: школи-інтернати, інтегрованне новообразования, моральні цінності, вихователный процес, педагогические условия, социализация.

Filonenko Lesya, Furdai Svitlana, Demchenko Iryna, Zamashkina Olha, Zlenko Nataliia, Shevchuk Krystyna, Viktoriia Prokopchuk Maksymchuk Borys. Theoretical basis of the research of the problem of forming the value attitude in specialized institutions. It is important to determine what opportunities exist in the processes of acquisition, preservation and realization of value constellations, relative to another person in the boarding school environment compared to other educational institutions regarding the use of the most important existential of practical life. Teachers pay attention to a number of factors that prevent the effective education of value attitude towards the person. There are crime, anger, sense of permissibility, low level of personal communication, irresponsible, life pessimism and etc. among them. Analysis of theoretical works and synthesis of scientific provisions suggest that value attitude towards another person is an integrated neoplasm, which is determined by humanistic ethics and morality and is based on moral values such as respect, dignity, equality, benevolence, balance, self-sufficiency, readiness for constructive dialogue. Therefore, the formation of the value of another person is a specially organized educational process, which defines the attitude towards another person, as the highest value of the subject of life, aimed at combining knowledge about such moral values as respect for dignity, equality, benevolence, balance, self-sufficiency, readiness for constructive dialogue, ideas about the ways of their manifestation and ability to guide them in their own activities. Thus, philosophical, psychological and pedagogical studies show that the value attitude towards another person is an important characteristic of the moral sphere of the individual and is most confirmed by humanistic ethics and morality and is the basis of domestic and international legislation, which needs the close attention and development of optimal pedagogical conditions for the formation of a value attitude towards another person in pupils of boarding schools, as the most impressionable category of children with a view to their socialization and full integration into society.

Keywords: boarding schools, integrated neoplasm, moral values, educational process, pedagogical conditions, socialization.

Постановка проблеми. Виховання ціннісного ставлення до людини завжди було важливим завданням, яке потребувало пильної уваги теоретиків і практиків в галузі педагогіки.

Важливо визначити, які можливості в процесах набуття, збереження та реалізації ціннісних констеляцій стосовно іншої людини є в середовищі школи-інтернату в порівнянні з іншими навчальними закладами щодо використання найважливіших екзистенціалів практичного життя.

Педагоги звертають увагу на ряд чинників, які перешкоджають ефективному вихованню ціннісного ставлення до людини. Серед них – злочинність, озлобленість, почуття вседозволеності, низький рівень особистісної комунікації, безвідповідальність, життєвий песимізм, тощо.

Аналіз актуальних досліджень. У психологічному дослідженні С. Максименка визначаються рівні розвитку особистості в контексті ставлення до себе та до іншої людини:

- на першому рівні формуються якості особистості у процесі долаття труднощів та досягнення життєвих цілей;
- на другому рівні формується оточення особистості (друзі, товариші)
- на третьому рівні особистість стає суб'єктом життя, формується її Я– концепція [1]. Згідно з теорією С. Максименка, на особистість значний вплив мають інші люди, які впливають на її уявлення про себе та самооцінку.

Підтвердженням значущості процесу виховання ціннісного ставлення до людини є розуміння виховання на основі любові, яка має розвивати усі сфери життя особистості і є одночасно запорукою ціннісного ставлення до іншої людини. Відсутність любові до дитини виявляється у різного роду девіаціях та відхиленнях [2-11].

Ціннісне ставлення до людини досліджував І. Бех у контексті особистісно зорієнтованого виховання. Таке виховання можливе лише у тому випадку, коли воно опирається на моральні цінності. Виходячи з цього, І. Бех поділяє систему цінностей на дві категорії, які є опозиційними за суттю. Цінності духовні сприяють позитивному особистісному зростанню, вихованню таких рис як гуманність, волелюбність та відповідальність і є повною протилежністю утворенням утилітарно-прагматичного характеру. Отже, цілі та наміри особистості – це об'єкти, вкорінені в системі надіндивідуальних цінностей, що мають здатність виступати вищим критерієм для орієнтації в світі та опорою для особистісного самовизначення [12].

Мета статті полягає в теоретичному та методичному обґрунтуванні проблем формування ціннісного ставлення в спеціалізованих заклах.

Виклад основного матеріалу. Духовні цінності разом із прагненням до духовного життя можуть бути «під силу» лише особистісно зорієнтованому вихованню. Вони не сумісні з суто декларативними угрупованнями, позбавленими емоційного, ціннісного ставлення особистості до життя. Їхні психологічні корені закладені у людських бажаннях, оскільки вони є змістом ставлення до життя та явищ світу. Автор наголошує на тому, що ціннісне ставлення до матеріальних чи ідеальних предметів, в нашому випадку до іншої людини – це розуміння їх бажаності чи небажаності. Саме в такій психологічній формі духовні цінності суспільства стають суб'єктивними надбаннями і викликають зацікавлено-дійовий інтерес. Дуже важливо, щоб цінності існували в людині у вигляді певного поєднання, чіткої системи, саме тоді вони сприяють формуванню цілісності особистості. Такі цінності мають «не замикатися у внутрішньому світі людини, а бути тими психологічними засобами, за допомогою яких цей світ стає відкритим насамперед для іншої людини і тих, що її оточує. Таким чином, може йтися про

вчинковий спосіб існування людини. Саме вчинок, на думку І. Беґа, робить можливою ціннісно збагачену відповідь суб'єкта на власні запитання стосовно того, як він ставиться до іншої людини, ким вона для нього є, які моральні дії він може на неї спрямувати, а від яких утриматися. В свою чергу, суб'єкт з розвиненою духовною системою є чинним носієм моральних норм, на якого інша людина може покластися, адже він знає, що є суспільнозначущим, усталеним, вічним, а що – марнотратним [12]. Якщо людина живе в релігійному світі, то її цінності, символізовані образом Христа як Божественної суті, поширюються і на інших людей [12].

Виховання ціннісного ставлення до людини завжди було важливим завданням, яке потребувало пильної уваги теоретиків і практиків в галузі педагогіки.

У своїй праці «Правила життя» Я. Корчак, розмірковуючи про дітей, дитинство, відзначає роль матері у становленні дитини, зазначає: «Важко думати, що є на світі сироти» [13], а також ті, хто покидає своїх дітей чи відмовляється від них.

Педагог намагається зрозуміти важкі умови життя батьків, бідність, хвороби, які не дають можливості дбати про дітей належним чином, жити поряд. Відсутність можливості для дитини жити у сім'ї, на думку Я. Корчака, часто є причиною пережитих кривджен, фізичного насильства. На його думку, ставлення до інших дітей залежить від товариства і друзів дитини. Погано, коли є друзі, які не вміють поводитись, здатні на крадіжку чи агресивну поведінку. Та й самі дорослі часто намагаються залякати дітей, підвищують голос, що є причиною втрати довіри до них, бажанням відмежуватися. У педагогіці формування ціннісного ставлення до іншої людини завжди було важливим виховним завданням у різних закладах освіти. У своїй практиці щодо формування ціннісного ставлення до іншої людини Я. Корчак звертав увагу на дитячі стосунки, намагаючись знайти вирішення дитячих конфліктів, гармонізувати стосунки старших і молодших, хлопчиків і дівчат, багатих і бідних: «Кожен повинен цінувати товариша і не варто засмучуватися, якщо крім доброзичливців, знайдеться недоброзичливець: не всі завжди зобов'язані лише тебе любити» [13].

Значний вплив на формування ціннісного ставлення в учнів до іншої людини, безперечно, мала діяльність В. Сухомлинського. Педагог переконаний в тому, що виховання ціннісного ставлення до іншої людини – це праця щоденна і буденна, але вкрай необхідна. «Саме ця праця дає дитині уміння відчувати серцем світ іншої людини. Жити серцем, пізнавати серцем – у цьому моє глибоке переконання, найтонша, наймудріша сфера виховання. Я вчу дітей: в очах, у мові, у рухах, у найдрібніших деталях поведінки вміти побачити горе, збентеження, відчай іншої людини» [14].

Педагог вважав найважливішим завданням виховання в дітей доброти, людяності, сердечності, співчутливості, а не сльозливої сентиментальності. Лише діяльна доброта по-справжньому виявляє ціннісне ставлення до іншої людини. У досвіді В. Сухомлинського ціннісне ставлення до іншої людини визначається культурою взаємовідносин учителя і учнів. Педагог добре розумів протиріччя та недопрацювання у цій сфері. «Нам, педагогам, на привеликий жаль, частіше, ніж будь-кому, доводиться виявляти негативне ставлення до результатів роботи дітей. Осуд, несхвалення, тим більше покарання – це набір найгостріших у нашій справі інструментів, використання яких потребує від педагога величезного вміння, такту, внутрішньої культури» [14]. У практиці В. Сухомлинського формування ціннісного ставлення до іншої людини було пріоритетним, а його досвід залишається актуальним і сьогодні.

Важливою, з точки зору нашого дослідження, є думка О. Сухомлинської щодо глибинної сутності найвищих цінностей. На протиположності тоталітарним суспільним утворенням учена окреслює велику роль такої цінності як свобода в вихованні особистості: «Ми дотримуємося тієї точки зору, що свобода у вихованні – це вільна творчість, вільний вияв індивідуальності дитини. Вона тісно пов'язана з проблемою виховання відповідальності за свої дії. Доволі важливі соціальні цінності, що впливають на формування ставлення до іншої людини, позначені словами «серце», «розум», «праця» [14].

Досліджуючи загальнолюдські цінності як один із найвизначніших орієнтирів у соціальному житті людини, І. Зязюн виділяє матеріальну, соціальну й духовну природу та розділяє їх в історичних зв'язках. «Перебуваючи в культурному просторі, особистість не лише пізнає себе, а й розуміє власний світогляд, підвищує рівень соціалізації», – стверджує І. Зязюн [15]. Таким чином, ціннісне ставлення до людини має соціальне забарвлення і набуває адекватності, виявляючись в інтелігентності та громадськості [15].

У розумінні О. Коберника, ціннісне ставлення до людини є результатом виховання у закладі освіти, що обумовлює потреби формування звички щоденно виконувати певні трудові доручення, ознайомлення з масовими професіями [16]. На думку педагога, актуальною є побудова такої моделі освітнього процесу, де першочерговим буде навчання адекватно оцінювати обставини та самостійно формувати стратегію подолання викликів, які можуть виникати [16]. Значущість зазначеної проблеми обумовлюється тим, що на сьогодні можна спостерігати «появу якісно нових вимог з боку суспільства до особистості, розмитість і девальвацію системи традиційних цінностей», це потребує нагального вирішення проблеми запровадження системи цінностей з метою забезпечення основних завдань організації предметно-перетворювальної діяльності:

- оволодіння школярами основними сферами життєдіяльності сучасної людини;
- турбота про здоров'я і домашній побут;
- виховання шанобливого ставлення до результатів праці людей;
- уміння переборювати труднощі, доводити розпочату справу до завершення [16].

На методичному рівні ці ідеї знайшли підтвердження та розвиток у А. Анцибора, який вважає, що поглиблене вивчення процесу формування та закріплення цінностей, має виключне значення для практичного життя, актуальним стає вироблення «певного ставлення особистості до їх набуття» [17]. Адже саме таке ставлення може вносити певну категоріальність в процес їх засвоєння [17]. Дуже важливо знати, наскільки цей процес обумовлений спадковістю, і наскільки можливий виховний чи психокорекційний вплив на людину в ньому. Від вирішення цього питання, фактично, будуть залежати наші уявлення про модус можливого впливу чи сприяння особистості, як в педагогічному процесі, так і в процесі осмислення

цінностей, їх накопичення та використання [18].

З цієї точки зору, ціннісне ставлення до людини є наслідком «нової соціальності, культурної секуляризації суспільства... як результату падіння метанарацій, тоталітарних ідеологій, чи тоталітарних аксіологій» [18].

Сучасне суспільство може бути охарактеризоване як тоталітарне формування споживацького типу. Тоталітаризм або «всеохопність чи всюдисущість» державного регулювання основних сфер людського буття у справі виховання дітей обертається процвітаням директивної педагогіки, яка базується, в основному, на цінностях споживацького характеру та тоталітарної свідомості. Тут враховуються всеохоплюючий вплив на суспільство, уміння жити в ньому, тактика і стратегія пристосування до жорстких умов навколишнього соціуму, а також товари та послуги. Це вводить в оману не лише батьків, а й педагогів, які активно чи пасивно, усвідомлено чи мимоволі, сприяють розвитку системи ціннісних утворень, навичок та установок, характерних і потрібних для життя саме в такому суспільстві [18].

З одного боку, можна це зрозуміти, адже перед педагогами стоїть завдання: виховати життєздатну особистість, що, перш за все, виявляється в життєздатності психіки різних категорій дітей, в тому числі, дітей-сиріт [18]. А ця психіка повинна функціонувати в такому суспільстві, яке є саме сьогодні, й інакшими за короткий час його зробити неможливо.

З іншого боку, будь-яка педагогічна система має працювати на випередження і впроваджувати ціннісні орієнтації «завтрашнього дня», інакше цей завтрашній день, в якому буде жити людина з новими ціннісними орієнтирами, ніколи не настане. Ми пам'ятаємо, що «...людина є джерелом інноваційної діяльності, і вона завжди намагається започаткувати процес певного розвитку, наслідком чого повинен бути продукт власної креативності» [18]. Іншими словами, для того, щоб працювати «на завтрашній день», вихователь і вихованець школи-інтернату повинні мати здатність творчо мислити, що саме собою може бути соціальною цінністю загальнолюдського характеру, адже «...справжній творець повинен бути креативним навіть в несприятливих умовах» [18]. Особливості творчого мислення, починаючи від вихованця і закінчуючи педагогом, доволі добре вивчені та описані в педагогічній літературі [18].

З точки зору нашого дослідження, цікавими є погляди Л. Газнюк, яка визначає аксіологічні утворення сучасного світу як екзистенціали, що «в соматичному бутті людини визначають її самопочуття, волю, енергію, здоров'я і збереження життя як персональної цінності» [19]. В якості екзистенціалів розглядаються такі традиційні поняття, як надія, радість, насолода, задоволення, сором, які можуть бути оцінені в залежності від буттєвого контексту як позитивні чи негативні поєднання, зміст яких визначається традиціями, культурою та рівнем виховання людини. Таким чином, яскраво демонструється залежність ціннісного потенціалу особистості від її «занурення» в дискурсивні практики того середовища, в якому вона формує та реалізує свій ціннісний потенціал.

Важливо визначити, які можливості в процесах набуття, збереження та реалізації ціннісних констеляцій стосовно іншої людини є в середовищі школи-інтернату в порівнянні з іншими навчальними закладами щодо використання найважливіших екзистенціалів практичного життя.

Дуже важливо подолати в сучасному суспільстві егоїстичні почуття, зневагу до гідності людини, до чужого горя, і тому існує нагальна потреба в вихованні високоморальної особистості, в ієрархічній структурі, де домінуюче місце займали б позитивні ціннісні утворення, тому актуальною є вимога часу, яка полягає в тому, що прийомами виховання цінностей, а також і моральних почуттів повинен володіти кожен сучасний педагог, адже «... цінності є пріоритетними як в стабільному, так і в нестабільному суспільстві».

У своєму дисертаційному дослідженні Т. Загороднюк стверджує, що цінність може підпасти під будь-яку інтерпретацію лише перебуваючи складовою вітального процесу [20]. Оцінювання цінності – якби примірювання її на себе, співставлення її із своїми параметрами, такими як характер з його найвизначнішими рисами, Я-концепція, що є не лише визначальним поєднанням в житті, а й оцінним показником, починаючи від самого життя як цінності та його складових і супутніх моментів. Таким чином, в свідомості людини створюється своєрідна концепція дійсності, що є визначальною аксіологічною одиницею.

Схожі думки зустрічаємо й у І. Білецької, яка стверджує, що людина здатна сама виконувати роль критерію або показника цінностей, що лише в її оцінці можуть спрямовувати на життєвий шлях. В такому разі вони є етапами осмислення та життєвого оцінювання навколишнього світу [21].

Для дослідження цінностей та їх впливу на особистість доволі важливим є поняття ціннісних орієнтацій «як способу диференціації об'єктів і явищ за принципом їх особистісної значущості», що, в свою чергу, формують ціннісно-смыслову сферу особистості як складне цілісне утворення, що включає ціннісні орієнтації, які формуються в процесі засвоєння соціального досвіду, виявляються в цілях, ідеалах, переконаннях, інтересах та слугують чинником соціальної регуляції. Тоді цінність визначається як «феномен, що відповідає потребам та ідеалам, опосередковується культурою, є еталоном в досягненні потреб» [21].

Н. Асташова визначає цінності як «елементи морального виховання, найважливіші складові внутрішньої культури людини, що втілюються в особистісних установках, властивостях і параметрах, визначаючи відношення до суспільства, природи, інших людей, самого себе [22].

У сучасних дослідженнях К. Журби, К. Чорної, І. Шкільної зазначається, що формування ціннісного ставлення до іншої людини здійснюється через активацію моральної свідомості у контексті формування життєвих і соціальних компетентностей, готовності до подолання життєвих труднощів.

Педагоги звертають увагу на ряд чинників, які перешкоджають ефективному вихованню ціннісного ставлення до людини. Серед них – злочинність, озлобленість, почуття вседозволеності, низький рівень особистісної комунікації, безвідповідальність, життєвий песимізм, тощо.

Однак, шляхом виховання ціннісного ставлення до людини може бути переосмислення та засвоєння позитивного життєвого досвіду людства, стимулювання психологічних ресурсів, підвищення рівня самопізнання, самоповага, інтеріоризація суспільних цінностей, виховання моральної самосвідомості зростаючої особистості в позакласній діяльності [23].

Висвітленню загальних положень та окремих аспектів формування ціннісного ставлення до іншої людини присвячена дисертаційна робота Г. Кирмач «Виховання у старшокласників цінності іншої людини в позаурочній діяльності», науковець розуміє «цінність іншої людини» [24] як інтегроване моральне новоутворення у старшокласників, яке має такі сутнісні ознаки:

- усвідомлення знань про цінність іншої людини як вищу суспільну цінність;
- стійка орієнтація на емпатійну взаємодію та діалогічне ставлення до іншої людини;
- здатність до культурно-психологічної відкритості, завдяки якій стає можливим адекватне сприйняття і розуміння «внутрішнього світу» іншої людини;
- комунікативна «гнучкість», яка уможлиблює знаходження специфічних засобів спілкування стосовно кожної людини з урахуванням етичних норм та специфіки її «внутрішнього світу»;
- уміння керуватися гуманними принципами у взаєминах з іншими людьми при здійсненні морального вибору [25].

Слід додати, що в епоху радикальних суспільних змін актуальним стає процес не лише екстраполяції ціннісних утворень, а й значної їх трансформації. За таких умов орієнтування у процесі аксіологічного відбору та інтеріоризації ціннісних поєднань є доволі серйозною проблемою. Особливо в проблемному становищі є молоде покоління, у якого, за висловом дослідниці Л. Канішевської, «у свідомості й поведінці не сформувалися й не закріпилися значущі ціннісні орієнтації. За таких обставин важливою є проблема виховання соціально зрілої особистості, яка характеризується самостійністю і відповідальністю за події власного життя, уміння, необхідні для продуктивного патріотичного спрямування запровадження в школах-інтернатах модуля «Я – взаємодії з іншими людьми». Отже, формування установок для конструктивної взаємодії з іншими людьми потребує засвоєння цінностей, налаштованих на іншу людину. На їх основі можуть будуватися комунікативні уміння, потрібні для практичного життя молоді людини, особливо в тому випадку, якщо вона є вихованцем інтернатної установи, «оскільки в інтернатних закладах виховуються діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування, діти з проблемних і матеріально незабезпечених сімей, які потребують особливої уваги з боку суспільства» [26].

Л. Канішевська пропонує для розвитку цінностей громадян України, який би «мав на меті виховання у старшокласників громадянськості та патріотизму, поваги до прав і свобод людини». Особливої актуальності це набуває в умовах російської гібридної агресії. Для розвитку патріотичного почуття, виховання ціннісних установок, що інтерпретують цінності, пов'язані з Батьківщиною, як найвищі в житті людини, пропонується тематика: «Що я можу зробити для своєї Вітчизни», «Мій край – моя історія», «Героїка України» [26]. За прикладом дослідниці, в ході реалізації цієї ідеї може застосовуватися в системі виховної роботи така тематика: «Кожен громадянин України – її захисник», «Незалежна Україна як найвища цінність», «Славетні захисники України», «Батьківщина в умовах інформаційного протистояння», «Мої справи для захисту моєї землі». Було проведено вечори пам'яті: «Герої-захисники в моєму житті», «Ідеали небесної сотні», а також доволі змістовний тематичний вечір: «Які цінності я обираю, коли захищаю свою землю?». Такі цінності, як зазначає Л. Канішевська, сприяють формуванню соціального досвіду підлітка, що є невід'ємною умовою досягнення соціальної зрілості «...як інтегративної властивості особистості, що виявляється у сформованості соціальних настановлень, спрямованих на свідому реалізацію суспільних норм і цінностей». Таким чином, в дослідженні підтверджується, що ціннісні настановлення є не лише необхідним компонентом соціальної зрілості, а й забезпечують розвивальний характер існування суспільства [26].

Ще одним дисертаційним дослідженням, присвяченим ціннісному ставленню до людини, є робота О. Третьяк «Виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів у навчально-виховному процесі», де вихованість ціннісного ставлення до людини характеризується як результат «цілісного виховного впливу, спрямованого на збагачення кола етичних знань, уявлень переконань, які через моральні переживання і гуманістичні мотиви реалізуються у відповідних вчинках» [27].

Базовими моральними цінностями визначаються гідність, справедливість, толерантність, відповідальність, які охоплюють розмаїття ставлень особистості до інших людей.

На думку дослідниці, ефективність виховання ціннісного ставлення до людини можливо забезпечити за дотримання наступних умов: відповідної підготовки вчителів, розроблення і впровадження методики виховання ціннісного ставлення до людини у навчально-виховному процесі, забезпечення взаємодії сім'ї та школи. Однак, дослідження проводилося лише у загальноосвітніх школах, і основні тенденції, досліджені автором, стосуються в цілому дітей із благополучних сімей, тоді як діти зі шкіл-інтернатів залишилися поза увагою дослідниці й потребують відповідного дослідження [27].

Корисними для вирішення проблеми будуть позиції і погляди щодо ієрархічної будови цінностей та аксіологічного процесу, висловлені В. Кремень, який намагався показати, як із системи цінностей утворюється життєві досягнення людини стосовно мови та мовлення, совісті, знярядь різного роду, ідей, релігії та ін. Уданому випадку людина здатна не лише засвоювати цінності в несприятливих умовах, а й на ці умови впливати. Система цінностей людини, яка постійно змінюється, перебуваючи в постійному розвитку та в процесі удосконалення, залежить від системи умов, що здійснюють вплив на її формування, і виявляється через почуття розуміння і любові, в нашому випадку до іншої людини, може бути названа динамічною [28].

Висновки. Отже, на наш погляд, *цінність* – це інтерпретований свідомістю людини об'єкт навколишнього світу, матеріального або духовного характеру, отриманий в результаті процесу диференціації, надання йому певного оцінного

статусу і співставлений зі своїм місцем, роллю та значенням в певних життєвих процесах. Цінність фіксується та розвивається в свідомості людини як установка до об'єкта чи ситуації і спрямовує певне ставлення до них.

Аналіз теоретичних праць та узагальнення наукових положень дають підстави вважати, що ціннісне ставлення до іншої людини – інтегроване новоутворення, яке визначається гуманістичною етикою і мораллю та базується на таких моральних цінностях, як повага, гідність, рівноправ'я, доброзичливість, виваженість, самодостатність, готовність до конструктивного діалогу.

Відтак формування цінності іншої людини – це спеціально організований виховний процес, який визначає ставлення до іншої людини, як найвищої цінності, суб'єкта життя, спрямований на поєднання знань про такі моральні цінності, як повага гідності, рівноправ'я, доброзичливість, виваженість, самодостатність, готовність до конструктивного діалогу, уявлень про способи їх вияву та уміння керуватися ними у власній діяльності. Таким чином, філософські, психологічні та педагогічні дослідження свідчать, що ціннісне ставлення до іншої людини є важливою характеристикою моральної сфери особистості й найбільшою мірою підтверджується гуманістичною етикою і мораллю та є основою вітчизняного і міжнародного законодавства, що потребує пильної уваги та розробки оптимальних педагогічних умов формування ціннісного ставлення до іншої людини у учнівшкіл-інтернатів, як найбільш вразливої категорії дітей, з метою їх соціалізації та повноцінної інтеграції у суспільство.

Література:

1. Максименко С. Д. Психологічні особливості осіб з девіантною поведінкою. *Проблеми загальної та педагогічної психології* : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Київ, 2010. Т. 11, Ч. 6. С. 240–247.
2. Філоненко Л. В., Фурдуй С. Б., Максимчук Б. А., Демченко І. І., Височан Л. М., Плетеницька Л. С., Котловий С. А., Максимчук І. А. Історичні аспекти формування ціннісного ставлення до людини в учнів шкіл-інтернатів спортивного спрямування / Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія № 15. Науковопедагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. наукових праць / За ред. О. В. Тимошенка. – Київ : Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2020. – Випуск 1 (121) 20. – с. 114 (С. 107-112)
3. Рабійчук С. О., Ребрина А.А., Максимчук Б. А., Максимчук І. А. Система ціннісних орієнтацій професійної діяльності волонтера / Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. – 2019. – Випуск 57. -208 с. (С. 137-144)
4. Bakhmat, N., Maksymchuk, B., Voloshyna, O., Kuzmenko, V., Matviichuk, T., Kovalchuk, A. ... Maksymchuk, I. (2019). Designing cloud-oriented university environment in teacher training of future physical education teachers. *Journal of Physical Education and Sport*, 19 (4), 1323-1332.
5. Behas, L., Maksymchuk, B., Babii, I., Tsybmal-Slatvinska, S., Golub, N., Golub, V. ... Maksymchuk, I. (2019). The influence of tempo rhythmic organization of speech during gaming and theatrical activities on correction of stammering in children. *Journal of Physical Education and Sport*, 19 (4), 1333-1340.
6. Bezliudnyi O., Kravchenko O., Maksymchuk B., Mishchenko M., Maksymchuk, I. (2019) Psycho-correction of burnout syndrome in sports educators (2019). *Journal of Physical Education and Sport*, 19 (3), Art 230 pp. 1585.
7. Maksymchuk, I., Maksymchuk, B., Frytsiuk, V., Matviichuk, T., Demchenko, I., Babii, I. ... Savchuk, I. (2018). Developing pedagogical mastery of future physical education teachers in higher education institutions. *Journal of Physical Education and Sport*, 18 (2), 810–815.
8. Melnyk, N., Bidiyuk, N., Kalenskyi, A., Maksymchuk, B., Bakhmat, N., Matviienko, O. ... Maksymchuk, I. (2019). Models and organizational characteristics of preschool teachers' professional training in some EU countries and Ukraine. *Збірник Інститута за педагогіка істраживања*, 51 (1), 46–93.
9. Sheremet M., Leniv Z., Loboda V., Maksymchuk B. (2019) The development level of smart information criterion for specialists' readiness for inclusion implementation in education (2019). *Information Technologies and Learning Tools*, 72, 273-285. Gerasymova, I., Maksymchuk, B., Bilozeroва, M., Chernetska, Yu., Matviichuk, T., Solovyov, V., & Maksymchuk, I. (2019). Forming professional mobility in future agricultural specialists: the sociohistorical context. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 11 (4), 345-361.
10. Byvalkevych, L., & Yefremova, O., Hryshchenko, S. (2020). Developing technical creativity in future engineering educators. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 12 (1), 162-175.
11. Sebalo, L., & Teslenko, T. (2020). Future teacher training for selfeducation activity in physical education at elementary school. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 12 (1), 105-119.
12. Бех І. Д. Виховання особистості. У 2 кн. Кн. 1. Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ : Либідь, 2003. 280с.
13. Корчак Я. Избранное. Киев : Рад. шк., 1983. 528 с.
14. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка. Київ : Рад. шк., 1978. 263 с.
15. Зязюн І. А. Педагогіка добра : ідеали і реалії : наук.-метод. посіб. Київ: МАУП, 2000. 312 с.
16. Коберник І. О. Особистісні цінності як основа становлення і розвитку індивіда. *Наука і сучасність* : зб. наук. праць Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2000. Вип. 1. Ч. 2. С. 3–9.
17. Анцибор А. І. Загальнолюдські цінності в житті аутсайдера (на матеріалі творів Б. Пастернака «Доктор Живаго» та «Майстер і Маргарита» М. Булгакова). *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського*. Одеса, 2012. № 1/2. С. 97–106.
18. Білецька І. О. Виховання ціннісного ставлення до іншої людини в молодших підлітків у процесі розв'язування моральних задач : дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2004. 219 с.

19. Газнюк Л. М. Філософські етюди екзистенціально-соматичного буття : монографія. Київ : Парапан, 2008. 368 с.
20. Загороднюк Т. М. Виховання почуття корисності для іншого як моральної цінності підлітка : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2011. 16 с.
21. Білецька І. О. Зміст та структура цінності іншої людини. *Наука і сучасність* : зб. наук. праць Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. 2003. Т. XXXVII. С. 36–46.
22. Асташова Н. А. Учитель: проблема выбора и формирование ценностей. Москва : Москов. психол.-социал. ин-т ; Воронеж : МОДЕК, 2000. 272 с.
23. Журба К. О., Коновець С. В., Шільна І. М. Особистісно орієнтована методика виховання моральної свідомості зростаючої особистості : методичні рекомендації. Харків : Друкарня «Мадрид», 2016. 176 с.
24. Кирмач Г. А. Виховання у старшокласників цінності іншої людини в позаурочній діяльності : дис....канд. пед. наук. Київ, 2014. 259 с.
25. Журба К. О., Коновець С. В., Шільна І. М. Особистісно орієнтована методика виховання моральної свідомості зростаючої особистості : методичні рекомендації. Харків : Друкарня «Мадрид», 2016. 176 с.
26. Канишевська Л. В. Методичне забезпечення процесу формування сімейних цінностей старшокласників шкіл-інтернатів. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Педагогіка. Психологія* : зб. наук. праць Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, Ін-т проблем виховання АПН України. Київ, 2013. № 19. С. 39–42.
27. Третяк О. П. Виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів у навчально-виховному процесі : дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2014. 259 с.
28. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. Київ : Знання України, 2010. 520 с.

Reference

1. Maksymenko S. D. (2010). Psychological features of persons with deviant behavior. *Problems of general and pedagogical psychology: collection of scientific works*. Kiev, 6, 240-247.
2. Filonenko L. V., Furduy S.B., Maksymchuk B. A., Demchenko I. I., Vysochan L. M., Pletenytska L. S., Kotlovyi S. A., Maksymchuk I. A. (2020). Historical aspects of formation of value attitude to man in pupils of boarding schools of sports direction. *Scientific Journal of M.P. Dragomanov National Pedagogical University*, 15. *Scientific-pedagogical problems of physical culture (physical culture and sport)*. 1 (121) 20. 114 (107-112).
3. Rabychuk S. O., Rebryna A.A., Maksymchuk B. A., Maksymchuk I. A. (2019). The system of value orientations of professional activity of the volunteer. *Scientific notes of Mikhail Kotsubinskyi Vinnitsa State Pedagogical University*, 57. 208. (137-144).
4. Bakhmat, N., Maksymchuk, B., Voloshyna, O., Kuzmenko, V., Matviichuk, T., Kovalchuk, A. ... Maksymchuk, I. (2019). Designing cloud-oriented university environment in teacher training of future physical education teachers. *Journal of Physical Education and Sport*, 19 (4), 1323-1332.
5. Behas, L., Maksymchuk, B., Babii, I., Tsymbal-Slatvinska, S., Golub, N., Golub, V. ... Maksymchuk, I. (2019). The influence of tempo rhythmic organization of speech during gaming and theatrical activities on correction of stammering in children. *Journal of Physical Education and Sport*, 19 (4), 1333-1340.
6. Beziudnyi O., Kravchenko O., Maksymchuk B., Mishchenko M., Maksymchuk, I. (2019) Psycho-correction of burnout syndrome in sports educators (2019). *Journal of Physical Education and Sport*, 19 (3), Art 230 pp. 1585.
7. Maksymchuk, I., Maksymchuk, B., Frytsiuk, V., Matviichuk, T., Demchenko, I., Babii, I. ... Savchuk, I. (2018). Developing pedagogical mastery of future physical education teachers in higher education institutions. *Journal of Physical Education and Sport*, 18 (2), 810–815.
8. Melnyk, N., Bidyuk, N., Kalenskyi, A., Maksymchuk, B., Bakhmat, N., Matvienko, O. ... Maksymchuk, I. (2019). Models and organizational characteristics of preschool teachers' professional training in some EU countries and Ukraine. *Збірник Інститута за педагошка истраживања*, 51 (1), 46–93.
9. Sheremet M., Leniv Z., Loboda V., Maksymchuk B. (2019) The development level of smart information criterion for specialists' readiness for inclusion implementation in education (2019). *Information Technologies and Learning Tools*, 72, 273-285. Gerasymova, I., Maksymchuk, B., Bilozerova, M., Chernetska, Yu., Matviichuk, T., Solovyov, V., & Maksymchuk, I. (2019). Forming professional mobility in future agricultural specialists: the sociohistorical context. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 11 (4), 345-361.
10. Byvalkevych, L., & Yefremova, O., Hryshchenko, S. (2020). Developing technical creativity in future engineering educators. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 12 (1), 162-175.
11. Sebalo, L., & Teslenko, T. (2020). Future teacher training for selfeducation activity in physical education at elementary school. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 12 (1), 105-119.
12. Bekh I. D. (2003). *Personality education. Personality-oriented approach: theoretical and technological principles*. Kiev, 280.
13. Korchak Y. (1983). *Favourites*. Kiev, 528.
14. Sukhomlynskyi V.O. (1978). *Parental pedagogy*. Kiev, 263.
15. Zyazyun I. A. (2000). *Pedagogy of good*. Kiev. 312.
16. Kobernyk I. O. (2000). *Special values as the basis for the formation and development of the individual. Science and modernity: collection of scientific works of M.P. Dragomanov National Pedagogical University*. Kiev, 2. 3-9.
17. Antsybor A. I. (2012). *General human values in the life of an outsider (on the material of the works of B.*

Pasternak "Doctor Zhivago" and "Master and Margarita" M. Bulgakov). Scientific Journal of K. D. Ushinskyi South Ukrainian National Pedagogical University. Odessa, 1/2. 97-106.

18. Biletska I. O. (2004). Education of value attitude to another person in younger teenagers in the process of unleashing moral tasks. PhD thesis. Kiev, 219.
19. Gazniuk L. M. (2008). Philosophical sketches of existential-somatic being: monograph. Kiev, 368.
20. Zagorodnyuk T. M. (2011). Education is a sense of utility for another as moral value of the teenager. PhD thesis. Kiev, 16.
21. Biletska I. O. (2003). The content and the structure of another person's value. Science and modernity: collection of scientific works of M.P. Dragomanov National Pedagogical University. 36-46.
22. Astashova N. A. (2000). Teacher: problem of choice and formation of values. Moscow, 272.
23. Zhurba K. O., Konovets S. V., Shilna I. M. (2016). Specially oriented methodology of education of moral consciousness of growing personality: methodological recommendations. Kharkov, 176.
24. Kyrmach G. A. (2014). Education at high school students values of another person in extra-day activity. PhD thesis. Kiev, 259.
25. Zhurba K. O., Konovets S. V., Shilna I. M. (2016). Specially oriented methodology of education of moral consciousness of growing personality: methodological recommendations. Kharkov, 176.
26. Kanishevskaya L. V. (2013). Methodical support of the process of forming the family values of high school students of boarding schools. Pedagogical education: theory and practice. Pedagogics. Kiev, 19. 39-42.
27. Tretiak O. P. (2014). Education of value attitude to man in younger pupils in the educational process. PhD thesis. Kiev, 259.
28. Kremen V. G. (2010). Philosophy of human centrism in the educational space. Kiev, 520.

DOI 10.31392/NPU-nc.series15.2020.3(123).29
УДК 371.9+305.908.161+305.908.162+613.7

Форостян Ольга
доктор педагогічних наук, професор
ДЗ «Одеський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
Терзі Пилип
кандидат педагогічних наук, доцент
ДЗ «Одеський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ВИКОРИСТАННЯ НАОЧНИХ ЗАСОБІВ ПРИ НАВЧАННІ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ ГРІ У ФУТБОЛ

Сучасною тенденцією освіти в Україні є перехід від навчання дітей з особливими освітніми потребами у системі спеціальної освіти до інклюзивного навчання у загальноосвітніх школах. За таких умов виникла потреба перегляду, переоцінки і переосмислення методичних засобів і прийомів навчання дітей з порушеннями слуху відповідно до сучасних вимог. Оволодіння технічними прийомами володіння м'ячем може стати потужним засобом корекції і удосконалення координації рухів у дітей зі знизеним слухом. Тому перегляду і адаптації потребують методики навчання дітей з порушеннями слуху фізичних вправ, що можуть бути використані вчителем в інклюзивних класах на уроках фізкультури. Метою нашого дослідження є пошук ефективного поєднання різних наочних засобів при навчанні дітей з порушеннями слуху технічних дій у футболі. З'ясовано, що для дітей, які мають стійкі розлади слуху застосування показу і демонстрації є недостатнім при навчанні руховим діям, а можливість застосування словесних методів навчання обмежена. Натомість особливого значення для цього контингенту дітей набуває не лише показ фізичних вправ учителем, а й писемне мовлення. Розроблена нами методика навчання передбачає застосування спеціально розроблених плакатів з описанням техніки виконання елементів футболу та ілюстрацій кожної фази рухової дії показала високу ефективність. Описана методика навчання технічним діям у футболі для дітей з порушеннями слуху і критерії оцінки деяких контрольних вправ можуть бути застосовані тренерами і вчителями фізичної культури, які працюють в інклюзивних класах.

Ключові слова: наочність, глухі, методи навчання, футбол, критерії оцінки.

Ольга Форостян, Филипп Терзи *Использование наглядности при обучении детей с нарушением слуха игре в футбол.* Современная тенденция в образовании в Украине - переход от обучения детей с особыми образовательными потребностями в системе специального образования к инклюзивному образованию в средних школах. В таких условиях необходимо пересмотреть, переоценить и переосмыслить методы и приемы обучения детей с нарушениями слуха в соответствии с современными требованиями. Овладение техникой владения мячом может стать мощным инструментом для коррекции и улучшения координации движений у детей с потерей слуха. Следовательно, методы обучения детей с нарушениями слуха физическим упражнениям, которые могут быть использованы учителем в инклюзивных классах на уроках физкультуры, должны быть пересмотрены и адаптированы к современным условиям.